

Jezikovna raznolikost v Evropski uniji

in

jezik(i) evropske pravne znanosti

Maja Smrkolj, LL.M. (Heidelberg)

*Manuskript predavanja za **Slovensko-nemško društvo študentov**, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, 3. november 2009*

UVOD

Najlepša hvala.

Najprej bi Vas želela vse pozdraviti in se Vam zahvaliti za Vaše zanimanje, ki me navdušuje z veseljem, hkrati pa se zavedam, da moja naloga danes zagotovo ni med najlažjimi. Otvoriti moram niz predavanj Slovensko-nemškega društva študentov, ki bodo v bodoče zagotovo postregla še z mnogimi zanimivejšimi prispevki. Hkrati pa moram z mojo vsebino nagovoriti tako pravnike, kot morebiti nepravnike in med pravniki tako uveljavljene pravnike kot študente. Tako ne smem biti niti preveč strokovna, niti preveč poljudna in upam, da se bo moje predavanje temu nekako približalo.

Naj zato začnem s pojasnilom, zakaj sem s takšnim navdušenjem pozdravila predlog profesorja Kranjca, da Slovensko-nemško društvo študentov organizira niz predavanj z naslovom Iskanje skupnega jezika v znanosti, in se zato za prvo predavanje ponudila kar sama. Glavni razlog je zagotovo v tem, da imam kot diplomantka te fakultete, že dobra tri leta izjemno priložnost zelo od blizu spoznavati tuje akademsko okolje in se kot mlada raziskovalka na inštitutu, ki sodi pod okrilje največje nemške zasebne raziskovalne ustanove, znanstveno udejestvujem predvsem v tujem jeziku. Slednje v znanosti, katere ne le sredstvo temveč tudi predmet je pravzaprav beseda, ni vedno enostavno. Da je moj mentor profesor Armin von Bogdandy, za temo moje magistrske naloge, ki sem jo zagovarjala v aprilu 2007, predlagal problematiko jezikovne raznolikosti v Evropski Uniji, je bilo bolj naključje, a je zagotovo še dodatno spodbudilo moje razmišljanje o jezikovnih vprašanjih. Poleg tega sem v zadnjih letih koordinirala sodelovanje našega inštituta v interdisciplinarni evropski mreži odličnosti, v kateri so sodelujoči iz različnih smeri evropskih študij z malo sredstev in veliko entuziazma poskušali najti odgovor na vprašanje o prihodnosti evropske integracije in v okviru katere sem lahko pogosto precej jasno občutila, kaj pomeni sicer govoriti isti jezik v smislu nacionalnega jezika, a ne govoriti istega znanstvenega jezika. Če k temu dodam še osebne izkušnje že skoraj petletnega življenja v tujem jezikovnem okolju, v katerem je moja uporaba maternega jezika omejena na nekaj telefonskih pogovorov na teden ter branje slovenske literature, si

---

Mlada raziskovalka na Inštitutu Max-a Plancka za primerjalno javno pravo in mednarodno pravo v Heidelbergu. E-mail: msmrkolj@mpil.de. Za več primerjaj avtoričin prispevek Posamezna vprašanja jezikovne raznolikosti v EU, Pravna praksa št. 18/2007, str. 16-18 in št. 19/2007, str. 20-22.

lahko predstavljate, da je zame vprašanje jezika, tako z osebnega kot znanstvenega vidika, izrednega pomena. V šali bi lahko dejala, da tudi sama postajam neke vrste babilonski stolp, in upam, da tega v današnjem predavanju ne boste opazili pre pogosto.

V današnjem kratkem referatu bi Vam zato želela predstaviti vprašanja jezikovne raznolikosti v Evropski Uniji ter nekaj razmišljanj o jezikih, ki jih govori evropska pravna znanost oziroma znanost prava Evropske unije. Vprašanje interdisciplinarnosti bom nasloвила bolj ob robu, z veseljem pa o tem rečem kakšno besedo kasneje.

Od prvega januarja 2007 je v Uniji v veljavi že 23 uradnih jezikov. Tovrsten evropski babilonski stolp zaradi vprašanj stroškov razlage v 23 jezikih zasnovanih pravnih besedil in problematike skupnega trga s konfliktom med jezikovno raznolikostjo ter odpravo vsakršnih omejitev za mnoge pomeni neobvladljivo oviro na poti k vse »tesnejši zvezi med narodi Evrope«. Hkrati pa naj bi bila prav ta raznolikost, ne le jezikov, temveč kultur, veroizpovedi in načinov življenja ena izmed najpomembnejših značilnosti procesa evropske integracije, ki so jo snovalci pogodb pod geslom »združena v raznolikosti« opredelili kot posebno vrednoto, ki narekuje, da se jo spoštuje, ohranja in spodbuja.

Ob omembi jezikovnih vprašanj v EU večina najprej pomisli na uradne jezike Unije in z njimi povezane stroške, vendar pa je vprašanje uradnih jezikov Unije, kot vam bom skušala prikazati, le eden izmed vidikov jezikovne raznolikosti v pravu EU oziroma evropskem ustavnem pravu.

O POMENU JEZIKA

Preden pa se posvetim neposredno jezikovni raznolikosti v Evropski uniji, bi želela uvodoma na kratko predstaviti še nekaj razmišljanj in spoznanj o pomenu jezika z vidika teorije in ustavnega prava. Ko razmišljam o ciljih, ki jih mora pri urejanju uporabe jezika zasledovati zakonodajalec, slednjega ne zavezuje zgolj načelo pravne države, ki mu nalaga razumljivost in jasnost predpisov, temveč tudi pomen, ki ga ima jezik za posameznikovo identiteto.

Ne le, da je jezik eden izmed elementov identitete posameznika, temveč je jezik tudi sredstvo, ki posamezniku sploh omogoči, da se vključi v družbo ter izraža samega sebe, kakor mu tudi omogoča, da ponotranji svoje izkušnje. Zagotovo danes, ob naraščajoči transnacionalni realnosti življenja številnih posameznikov, nacionalna identiteta ni nujno tako močan del kolektivne identitete posameznika, kot je to veljalo v preteklosti, pa vendar pomena jezika za oblikovanje kakršnekoli kolektivne identitete ne gre zanemariti. Iz teh razlogov lahko o jeziku govorimo kot o dobrini, ki jo mora pravni red ustrezno upoštevati in zaščititi.

V odnosu do prava je jezik ne le sredstvo za ugotavljanje prava temveč predmet spoznavanja prava in s tem temelj oziroma podlaga prava. Pravni pojmi namreč

omogočijo pravno umestitev družbenih razmerij, pri čemer ti pojmi dobijo drugačen pomen, kot ga ima beseda v vsakdanji rabi. Pravni red tako jezikovna vprašanja ureja bodisi v sklopu **jezikovnih pravic** bodisi v sklopu **jezikovnega prava**.

Jezikovne pravice se odražajo v posameznih temeljnih pravicah. Poseben poudarek naj bi pri tem šel kolektivnim pravicam oziroma pravicam manjšin, saj naj bi le skupinsko varstvo v najboljšem možnem obsegu neki skupini zagotavljajo njihov obstoj, jezik in razvoj. Izrecne določbe o zaščiti manjšin na splošno, kakor tudi konkretno jezikovnih manjšin, Pravo EU ne pozna. Posredno bi jo mogoče lahko razbrali iz načela spoštovanja kulturne, verske in jezikovne raznolikosti v 22. členu listine temeljnih pravic v EU.

Individualne jezikovne pravice pa so izražene v pravici do peticije ter t. i. korespondenčni pravici iz Listine temeljnih pravic.

Jezikovno pravo pa označuje tiste predpise, ki predpisuje jezike, ki se uporabljajo v določenem okvirju, ter predpise, namenjene zaščiti in skrbi za jezik. Tako 11. člen Ustave RS določa, da je uradni jezik v Sloveniji slovenski jezik, na območjih občin s manjšinskim prebivalstvom pa tudi italijanski oziroma madžarski jezik. Najbolj znan primer nacionalne zakonodaje, ki služi zaščiti jezika, je francoski t. i. *Loi Toubon*, ki problematiko ureja zelo odločno in ofenzivno. V zadnjih mesecih pa je veliko medijske pozornosti doživel tudi na novo sprejeti slovaški zakon, ki uporabo slovaškega jezika predpisuje tako strogo, da se predvsem madžarsko-govoreča manjšina na Slovaškem upravičeno sprašuje, kaj je sploh še ostalo od njihove pravice do uporabe materinega jezika v javnosti. Tudi slovenski zakon o javni rabi slovenščine iz leta 2004 sodi med bolj restriktivne, hkrati pa je seveda potrebno upoštevati, da je slovenščina za razliko na primer od francoščine eden izmed najmanj govorjenih jezikov v Evropi ter kot taka uvrščena tudi na seznam Evropskega urada za manj uporabljane jezike.

Vendar je tudi pri slovenskem zakonu ustavno sodišče že ugotovilo neskladje z Ustavo in posledično pravico rabe lastnega jezika z določitve uradnih jezikov razširilo tudi na okvir izvrševanja posebnih ustavnih pravic manjšin, kot je na primer pravica do združevanja. V primarnem pravu EU pa se med določbe jezikovnega prava uvrščajo predvsem pravna podlaga za določitev uradnih jezikov, določbe o politikah izobraževanja in kulture ter zaenkrat še veljavni tretji odstavek 6. člena PEU (spoštovanje nacionalnih kultur držav članic), ki pa v različici Lizbonske pogodbe nacionalne identitete držav članic ne omenja več, temveč se zdi, da postaja z njo jezikovna raznolikost držav članic raznolikost Unije same.

Naj se temu vprašanju, ki ga Unija naslavlja pod geslom *United in diversity* posvetim še za trenutek, preden pridemo k bolj konkretnim vprašanjem.

Od “zdrženi v raznolikosti” k jezikovni raznolikosti v EU

Načela, ki naj bi služila ohranjanju raznolikosti, so se v pravu Unije izoblikovala za načeli, usmerjenimi v poenotenje predvsem skupnega trga. Izražajo se zlasti v drugem odstavku 1. člena PEU, ki o Uniji govori kot o »vse tesnejši zvezi med narodi Evrope, v že omenjenem tretjem odstavku 6. člena PEU oziroma 2. členu Pogodbe o EU po Lizboni, v načelu subsidiarnosti, ter v prepovedi harmonizacije na določenih področjih, kot sta že omenjena kultura in izobraževanje. Ta načela so odgovor na poenotenje evropskega življenjskega prostora kot posledico harmonizacije ter evropske ustavne politike, ki si je v prizadevanjih za uspeh integracije, še zlasti ustave, za cilj zadala oblikovanje in opredelitev evropske identitete.

Iz varovanja raznolikosti v EU izhajata tudi kulturna in jezikovna raznolikost. V primarnem pravu lahko jezikovno raznolikost kot vrednoto izpeljemo iz že omenjenih določb o izobraževalni in kulturni politiki, 22. člena Listine temeljnih pravic v EU, izraža pa se tudi v ureditvi glede uradnih jezikov, določbi v pogodbi o EU, ki določa enako verodostojnost vseh jezikovnih različic ter nenazadnje tudi korespondenčni pravici, pravici do peticije ter ohranitvi soglasnega odločanja sveta o zunanjih zadevah, ki bi utegnile prizadeti jezikovno raznolikost v Uniji. Priznanje jezikovne raznolikosti tako zasleduje dva cilja: zaščito jezikovne raznolikosti kot take ter varovanje enakosti jezikov.

Ob tem je najpomembnejše vprašanje, do katere mere naj bi Unija varovala ne le nacionalne kulture in jezike (**izključna/ekskluzivna raznolikost**) v smislu sedanjega tretjega odstavka 6. člena EU temveč tudi manjšinske/regionalne kulture in jezike (**vkjučna/inkluzivna raznolikost**).

Izključnost nacionalnih identitet in vkjučna kulturna raznolikost

Načelo spoštovanja nacionalnih identitet držav članic je za odgovor na to vprašanje zagotovo osrednjega pomena in pomeni meje Unije v integracijskem procesu, ki naj bi vodil v tiho razdržavljanje nacionalnih držav. Za države članice tako pomeni jamstvo, da bodo ohranile jedro svoje suverenosti ter da integracija pravne in politične situacije v državah članicah ne sme spremeniti do te mere, da se državljani ne bi več identificirali z državo kot izrazom organizacije naroda.

Če bi torej razlago preostalih določb primarnega prava oprli na to načelo, bi to pomenilo, da se evropska večkulturalnost razume le kot skupek nacionalnih identitet in kultur. Tovrstna razlaga se precej kaže tudi v jezikovnem pravu Unije, hkrati pa v današnji Evropi ne more izključno prevladati. Kljub temu, da Listina temeljnih pravic ne omenja izrecno manjšin in tudi 22. člena ne moremo razumeti kot kolektivne pravice, pa ga v povezavi s prepovedjo diskriminacije iz 21. člena ne gre razlagati drugače, kot da je Unija zavezana spoštovati in ohranjati tudi kulturno raznolikost, ki sega onkraj nacionalnih kultur, torej raznolikost manjšin, regij in nenazadnje tudi migrantov.

Jezikovna raznolikost

V zvezi z jezikovno raznolikostjo je pri ugotavljanju ekskluzivnosti oziroma inkluzivnosti določb primarnega prava treba ločevati med jezikovnimi pravicami ter jezikovnim pravom.

Korespondenčna pravica je tako zagotovljena le v jezikih pogodb oziroma uradnih jezikih, torej nacionalnih jezikih, ki jih kot take izberejo in določijo države članice same. Tako obstoječa kot nova pogodba o EU sicer dovoljujeta prevode tudi v uradne jezike držav članic, ki niso uradni jeziki Unije, vendar pa iz besedila ni mogoče razbrati, da bi te štele tudi med avtentične različice, in ali bi v teh dodatnih jezikih državljani lahko naslavljali tudi organe EU.

Le ugibamo lahko, ali bi Sodišče ES ob morebitni tožbi pravico do uporabe materinega jezika ob stikih z organi Unije umestilo med tiste procesne pravice, ki jih gre šteti za splošna načela prava Skupnosti in s tem v jezikovni režim vključilo tudi neuradne jezike Unije. Primarno jezikovno pravo pa je v tem pogledu manj restriktivno oziroma temeljne določbe regionalnih in manjšinskih jezikov vsaj ne izključujejo izrecno.

Večjezikovna enakost

Če je sprejem jezikov v jezikovni režim skupnosti odvisen od njihovega statusa v državah članicah, pa velja za jezike, ki jim je uspelo doseči potrditev v primarnem pravu, domneva, da so med seboj enaki, kar naj bi veljalo tako za jezikovne različice kot za formalno jezikovno pravo, torej ureditev delovnih in uradnih jezikov.

Posamezna vprašanja jezikovne raznolikosti v Evropski uniji

Naj se torej zdaj posvetim posameznim jezikovnim vprašanjem v Uniji. Ta so odraz ambivalence med pravkar orisanimi načeli ohranjanja raznolikosti in enakosti jezikov ter njihovi izpeljavi na različnih ravneh evropske politike ter hkrati tudi posledica značilnosti samega večjezikovnega režima.

Vprašanja in problematiko sem razdelila v dve skupini, in sicer z vidika formalnega jezikovnega prava ter z vidika materialnega jezikovnega prava.

1. FORMALNO JEZIKOVNO PRAVO

Formalno jezikovno pravo je pravo jezika kot postopkovnopравnega instrumenta, v nasprotju z *materialnim jezikovnim pravom*, katerega cilj je zaščita, ohranitev in

širitev jezikov.

A) URADNI JEZIKI

Uradni in delovni jeziki organov in institucij so urejeni z Uredbo št. 1, ki kot uradne jezike načeloma določa vse pogodbene jezike in velja za organe Skupnosti z izjemo Sodišča ES. Na podlagi uredbe imajo države članice in osebe v njihovi pristojnosti pravico do dopisovanja z organi ES v kateremkoli izmed uradnih jezikov (čl. 2 in čl. 3). V vseh uradnih jezikih morajo biti objavljene tudi vse uredbe in ostali splošni akti ES (čl. 4) kakor tudi uradni list (čl. 5). Čl. 6 pooblašča organe ES, da s svoji poslovnikami natančneje uredijo uporabo jezika, čl. 8 pa državam članicam daje pravico do vloge za sprejem potrditev dodatnih uradnih jezikov, namreč preostalih uradnih jezikov države članice. Pred 1. januarjem 2007 so tako kot uradni jeziki šteli vsi pogodbeni jeziki, z izjemo irskega. Irska se je namreč sprva odpovedala irščini kot drugemu uradnemu jeziku v državi, kasneje pa je zahtevala njegovo priznanje kot uradni jezik EU. Odstopnja so bila tudi prvi dve leti po pristopu Malte, saj uredbe zaradi pomanjkanja kadrov ni bilo mogoče v celoti izvajati za malteški jezik. Edina država, ki se je doslej povsem odpovedala enemu izmed svojih glavnih jezikov pa je Luksemburg. Podobno Ciper za uradni jezik ni predlagal turškega jezika.

Mnogo vprašanj pušča Uredba št. 1 odpra še nekatera druga vprašanja. Prvo izmed njih je, kateri so organi, na katere se uredba nanaša. Brez dvoma zavezuje vse organe organe, ki so navedeni v 7 členu Pogodbe o ustanovitvi EU, z izjemo sodišča, zavezane se smatrata tudi oba Odbora, medtem ko se npr. Evropska centralna banka glede jezikovnega vprašanja ne šteje več za organ v strogem pomenu besede. Slednje velja tudi za na novo oblikovane urade in agencije, pri katerih je število uradnih jezikov bistveno omejeno. Urad za harmonizacijo na notranjem trgu v praksi npr. posluje le v petih uradnih jezikih, Evropski patentni urad celo zgolj v treh. Vlagatelji vloge za zaščito blagovne znamke sicer te pri Uradu za harmonizacijo lahko oddajo v kateremkoli izmed 23 uradnih jezikov, vendar je praksa urada ta, da nadaljnji postopek praviloma poteka le v petih uradnih jezikih. Sodišče je v zadevi Kik razsodilo, da takšna praksa ne predstavlja kršitve primarnega prava ES ter prepovedi diskriminacije. Pri tem pa je zanimiva argumentacija Sodišča, ki je najprej zanikalo obstoj načela enakosti jezikov, v nadaljevanju pa izvedlo neke vrste test sorazmernosti, kot da bi iskalo opravičilni razlog za kršitev načela, čeprav ga je sprva zanikalo. Nепrepričljivost SES gre razlagati s tem, da se je želelo namigniti, da ne želi postaviti precedensa za celotni jezikovni režim ES.

Kljub temu, da Uredba št. 1 ne razlikuje med uradnimi in delovnimi jeziki, je odstopanje glede delovnih jezikov še večje. Sicer je to zagotovo mogoče razložiti z nesporno potrebo po učinkovitosti dela posameznih organov, vendar pa je vse bolj na udaru kritike praksa sodišča ES, kjer posvetovanje med sodniki poteka zgolj v francoskem jeziku, kar se tudi glede na širitev Unije v srednjo in vzhodno Evropo ne zdi prav nič smiselno. Hkrati pa je za delo Parlamenta, Sveta ter Odbora regij nepredstavljivo, da bi se odpovedali kateremu izmed uradnih jezikov.

Z zadnjimi širitvami se je moralo Sodišče ES ukvarjati tudi z vprašanjem, ali novo državo članico zavezujejo evropski predpisi, ki niso bili objavljeni v njenem jeziku. V zadevi Skoma-Lux je tako odločilo, da uredbe Skupnosti, ki ni bila objavljena v jeziku države članice, ni mogoče uveljavljati zoper posameznike v tej državi, saj bi bili v nasprotnem primeru kršeni načelo pravne varnosti in načelo enakega obravnavanja.

B) POLOŽAJ MANJŠINJSKIH IN REGIONALNIH JEZIKOV

Ob razpravah se večkrat opozarja na položaj številnih jezikov, ki jih govori velik del državljanov EU, pa jih ni med uradnimi jeziki EU. Najpogosteje so ob tem omenjeni španski regionalni jeziki, ki v posameznih regijah uživajo status uradnega jezika. Leta 2004 si je zato španska vlada s predlogom za spremembo Uredbe št. 1 začela prizadevati za delno priznanje katalonskega, galskega in baskovskega jezika na evropski ravni. Spremembe naj bi prebivalcem teh španskih regij omogočile uporabo svojih jezikov ob stikih z organi EU, pri čemer pa naj bi odgovornost tako po organizacijski kot finančni plati prevzela predvsem država sama. To pa daje slutiti, da je priznanje teh (neuradnih) jezikov zgolj zadeva Španije in ne Unije, kljub prizadevanjem, da bi Unijo bolj približali državljanom.

Svet se je na ta predlog nato odzval s Sklepom o uradni uporabi dodatnih jezikov v Svetu in po možnosti tudi v drugih institucijah ter organih Evropske unije, iz katerega je razvidno, da je v bistvenem sledil španskemu predlogu. Sklep odpira možnost sklenitve upravnih sporazumov med državo članico ter posameznim organom Unije, s katerim se dogovorita o možnosti uporabe dodatnih jezikov ter praktičnih vprašanjih povezanih z njo. Doslej je takšne sporazume sklenila le Španija, in sicer konec leta 2006 s Svetom, Odborom regij in Komisijo.

C) STROŠKI

EU razpolaga z največjo prevajalsko službo na svetu. Samo Direktorat za prevajanje pri Komisiji ima preko 2200 zaposlenih in je npr. v letu 2005 prevedel 1.324.231 strani. Z vsako nadaljnjo širitvijo stroški resda nesorazmerno naraščajo, še bolj pa naraščajo predstave o dejanskih stroških v jasnosti. Ob tem pa se zdi letni prispevek posameznega državljana EU pravzaprav sorazmerno nizek. Izračun za leto 2007 tako pokaže, da naj bi strošek prevodov znašal 1,69 evra na posameznega državljana Unije, kar se zdi zanemarljivo malo in zaradi česar nekateri avtorji o jezikovnem režimu v EU z vidika stroškov govorijo kot o namišljenem bolniku. Vseeno pa je potrebno omeniti, da celotna organizacija prevajalskih služb pogosto vodi v dokaj neučinkovito razdeljevanje sredstev, podvajanje prevodov ter neustrezno razporeditev prevajalcev na posameznih zasedanjih in je zato še daleč od tega, da bi bila popolna.

2.) MATERIALNA VPRAŠANJA

A) EVROPSKI PRAVNI JEZIK

Jezikovna raznolikost v EU pa ne prispeva zgolj k stroškom temveč tudi k posebnih značilnostim evropskega prava. Dejstvo, da pravni akti zavezujejo v vseh jezikih, ne povzroča težav le pri razlagi, temveč že pri samem nastanku jezikovnih verzij, saj določeni pojmi ter koncepti v nekaterih jezikih sploh ne obstajajo. Tako je za prevod nemškega pojma „drittgerichtete Amtspflichtverletzung“ v angleščino potrebnih bistveno več besed (*„in order for the State to be liable, the third party must be capable of being regarded as beneficiary of the obligation breached, which means that the State is liable for breach only of obligations conceived in favor of a third party.“*

Hkrati se jezikovne verzije včasih po pomenu dejansko razlikujejo. Včasih za njimi stoji napaka, kot je nanjo glede prevoda Pogodbe o ustavi za Evropo, ki se je ohranil tudi v Lizbonski pogodbi v Pravni praksi opozoril Matej Avbelj. Iz načela primarnosti prava EU oziroma prednosti prava EU pred nacionalnim pravom je nastalo načelo nadrejenosti, kar bi v skrajnem primeru pomenilo, da je veljavnost sloveskega pravnega reda izpeljana iz prava EU.

Da jezikovne razlike niso vedno le božja kazen, temveč lahko rešujejo tudi politična nasprotja in dileme, se je pokazalo ob snovanju evropske ustave. Ker se je zdelo, da se laicistična Francija nikoli ne bi strinjala z omembo evropske verske in humanistične dediščine, je iz nje v francoščini nastala nevtralnejša formulacija, ki govori o duhovni in moralni dediščini. Ob uveljavitvi Lizbonske pogodbe pa so bile razlike vendarle odpravljene in tako je tudi v francoski različici zdaj omenjena evropska verska dediščina.

Glede razlage prava je Sodišče ES je odločilo, da je za ugotovitev pomena posamezne določbe potrebno primerjati vse jezikovne različice. A to niti ni tako dramatično, če upoštevamo, da ima evropsko pravo svojo lastno terminologijo, zaradi česa pojmi nimajo nujno enakega pomena kot v nacionalnem pravu in so zato posamezne jezikovne različice le v pomoč pri razlagi avtonomnih evropskih pravnih pojmov.

B) JEZIK IN SKUPNI TRG

Poleg tega, da jezikovna raznolikost delovanje skupnega trga ovira že dejansko, če udeleženci na trgu ne govorijo skupnega jezika, se kot ovire lahko izkažejo tudi nacionalne ureditve uporabe jezika. Slednje so zato podvržene kontroli skladnosti s pravili skupnega trga, čeprav niso neposredno usmerjene v kršitev štirih svoboščin. V zvezi s prostim pretokom blaga tako utegnejo biti sporna pravila povezana z označevanjem izdelkov, konkurenčnim pravom ter pravom blagovne znamke, medtem ko so v zvezi z ostalimi svoboščinami relevantna pravila o znanju jezika oz. uporabi jezika, ki potencialno učinkujejo kot diskriminacija.

Glede označevanja izdelkov je na podlagi zakonodaje in sodne prakse mogoče

sklepati, da načeloma države članice nimajo pravice glede vseh produktov zahtevati označevanje v njihovih uradnih jezikih. Kot sledi iz t.i. *Piagieme* sodne prakse je namreč bistveno zgolj, da so produkti označeni v potrošniku razumljivem jeziku, kar pa ne pomeni nujno njegovega materinega jezika oziroma uradnega jezika njegove države. Označevanje v uradnem jeziku se zahteva le za zdravila ter tobačne izdelke, medtem ko nova direktiva o označevanju živil državam članicam zgolj *dovoljuje*, da predpišejo označevanje v svojih uradnih jezikih, jih pa k temu ne zavezuje.

Drugače kot pri praksi v zvezi s prostim pretokom blaga je v zvezi z ostalimi svoboščinami na prvi pogled mogoče zaznati določeno mero popustljivosti do državnih jezikovnih politik. V zadevi *Groener* je tako Sodišče ES dovolilo predpisovanje znanja irskega jezika za delovno mesto učitelja umetnosti kot ukrep zaščite enega izmed uradnih jezikov, kljub temu, da v primeru to znanje ni bilo nujno potrebno za opravljanje poklica v skladu s pogodbo. Nasprotno pa je pred kratkim Sodišče ES kot nedopustne označilo jezikovne zahteve pri registraciji odvetnika, ki je svoje poklicne kvalifikacije pridobil v drugi državi članici.

Zanimiva je tudi praksa povezana z uporabo jezika v upravnih in sodnih postopkih. Sodišče ES namreč pravico do uporabe materinega jezika v postopkih razširilo tudi na državljanke EU, če se ti nahajajo na enem izmed območij, kjer je njihov jezik jezik manšine na tem območju.

Da temeljne svoboščine ne zavezujejo le držav članic temveč tudi institucije Unije, izhaja tudi iz zadeve Španija proti Eurojustu, kjer je država članica izpodbijala jezikovne zahteve v razpisih za nova delovna mesta pri Eurojustu. Tožba za ugotovitev ničnosti je bila sicer razglašena za nedopustno, vendar pa je iz sklepnih predlogov generalnega pravobranilca mogoče razbrati, da morajo jezikovne zahteve tudi za evropske uradnike ustrezati pravičnemu namenu ter biti z njim v sorazmerju. Prav tako je v tej zadevi tudi Sodišče ES poudarilo, da se tovrstni razpisi ne morejo izogniti vsakršni kontroli.

C) EVROPSKA JAVNOST/DEMOKRACIJA

Jezikovna raznolikost je tudi v središču polemik o obstoju evropske javnosti kot predpogoju demokracije. Predvsem v nemškem prostoru je v 90-tih prevladovala razprava o jeziku kot največji oviri pri evropeizaciji politične podstati, od katere naj bi bilo odvisno delovanje demokratičnega sistema ter učinkovitost Evropskega parlamenta. Nadaljnja integracija naj bi bila tako mogoča le ob določitvi enotnega jezika kot sredstva sporazumevanja za celotno Evropo.

Kritiki tovrstnim izhodiščem očitajo romantično osredotočenost na nacionalne države ter navajajo primere držav, ki kljub jezikovni heterogenosti omogočajo demokratični procese, kot na primer Švica, Belgija, Kanada ali pa Južna Afrika s kar 18 uradnimi jeziki. Za pomanjkanje evropske javnosti naj bi bilo tako bolj odgovorno dejstvo, da je evropski diskurz osredotočen predvsem na posamezne države in ne na državljanke

same, pri katerih je hkrati mogoče zaslediti tudi določeno stopnjo nezanimanje za evropske teme.

Poudariti je potrebno tudi, da pri uporabi jezika ne gre zgolj za vidik kulturne identitete temveč (predvsem) za možnost sporazumevanja, pri čemer bo materin jezik vedno najprimernejše sredstvo. Vse ostale rešitve bi utegnile le še poglobiti dejansko neenakost državljanov pri sodelovanju v evropskem diskurzu.

D) EVROPSKA JEZIKOVNA POLITIKA

Iz primarnega prava ni mogoče razbrati vseobsežne pristojnosti za jezikovno politiko. Delne pristojnosti je mogoče izpeljati iz 149. (izobraževanje) in 151. člena PES (kultura), ki pa izrecno prepovedujeta harmonizacijske ukrepe. Dejansko Evropska unija svojo jezikovno politiko bolj kot na kulturne opira na gospodarske vidike oz. na gospodarski pomen znanja dodatnih jezikov, s čimer se dejanski prispevek k jezikovni raznolikosti šteje za stranski vidik ukrepov, ki so v prvi vrsti gospodarski.

Zgolj jezikovni ukrepi se opirajo na 149. člen in so namenjeni spodbujanju znanja jezikov. Poleg najbolj znanega t.i. LINGUA programa, mednje štejejo tudi program LEONARDO DA VINCI, COMENIUS in ERASMUS. Znanje tujih jezikov je tudi v središču predloga nove strategije za večjezičnost, ki jo je novembra 2005 predstavila Evropska komisija. S predlaganimi ukrepi želi Komisija doseči spodbujanje učenja tujih jezikov in jezikovne raznolikosti, spodbujanje zdravega večjezičnega gospodarstva ter omogočiti državljanom dostop do predpisov, postopkov in informacij o EU v njihovem jeziku.

Signal, da bo večjezičnost postala ena izmed prioritet Evropske unije, je ob zadnji širitvi Unije pomenila tudi določitev novega resorja za večjezičnost, ki je bil poverjen romunskemu komisarju. Ko sem zaključevala svojo magistrsko nalogo je bila njegova stran na spletu ironično objavljena le v štirih jezikih. Danes so sicer na vrhu strani zavihki za vse uradne jezike, vendar spletna stran potem v slovenski različici izgleda približno takole

Upajmo, da ta stran ne odraža resnosti zaveze k spodbujanju jezikovne raznolikosti in večjezičnosti v Uniji. Vendar pa je že iz omenjene strategije Komisije je mogoče razbrati cilj, da bi bili v bodoče vsi posamezniki poleg svojega nacionalnega veščiči še vsaj enega jezika. Seveda ni potrebno poudarjati, da bo to v končni fazi verjetno angleščina. Ne glede na to pa si ni mogoče predstavljati nobenega jezikovnega režima, ki bi izljučeval nacionalne jezike, temveč kvečjemu postopno priznaje tudi drugih jezikov, kot so jeziki manjšin in novih manjšin.

ZAKLJUČEK

Naj tako glede jezikovne raznolikosti v EU zaključim s skoraj banalno ugotovitvijo, da je vprašanje jezikovne raznolikosti v Evropski uniji zelo kompleksno in ni omejeno

zgolj na vprašanje . Omejeni jezikovni režimi posameznih institucij pa le paradni primeri, v katerih se zrcali evropsko jezikovno vprašanje. Z vidika majhnega jezika kot je slovenski, se zdijo nekateri procesi še posebej zaskrbljujoči, saj od jezika ni odvisna le politična temveč tudi gospodarska moč. Izguba jezikovne raznolikosti pa ne bi bila zgolj kulturna, temveč bi imela posledice tudi za evropski nadsacionalni pravni red. Bolj kot zaščiti jezikovne raznolikosti naj bi namreč načelo enakosti evropskih jezikov služilo kot temelj svobode, demokracije, spoštovanja človekovih pravic ter načelu vladavine prava v Uniji in s tem legitimiteti same evropske integracije, na kar evropski pravniki doslej še premalo opozarjajo.

JEZIKI EVROPSKE PRAVNE ZNANOSTI

Preden pa povsem zaključim, bi se želela na kratko posvetiti še temi iz drugega dela naslova današnjega predavanja, namreč jeziku oziroma jezikom evropske pravne znanosti. Iz pravkar povedanega lahko sklepamo, da je predmet te znanosti pravni red, ki posebne ostrine in natančnosti ne pozna in da zgolj z jezikovno razlago ne moremo vedno odkriti pravega pomena norme, temveč ga moramo bolj iskati v njenem namenu, s primerjavo pravnih redov držav članic in vsebine določenih institutov v teh pravnih redih.

Vendar moj namen ni, da bi ob koncu mojega predavanja razpravljala o metodah interpretacije večjezičnega prava, temveč bi želela z vami deliti razmišljanja o raznolikostih v znanosti evropskega prava, njeni strukturi ter organiziranosti, s posebnim poudarkom na vprašanju njenih jezikov.

V svojem prispevku na konferenci o evropski pravni znanosti je znani evropski ustavni pravnik Bruno de Witte postavil diagnozo, da je evropska pravna znanost fragmentirana pravna znanost in da sicer mnogi domnevajo, da evropski pravniki tvorijo tesno in homogeno skupnost, ki kot taka proučuje edinstvene značilnosti evropskega pravnega reda in si prizadeva za enotno uporabo evropskega prava, vendar to ne drži. Fragmentacija naj bi se odražala predvsem v pravni izobrazbi, glede na nacionalnost ter jezik in glede na discipline.

Tako bi lahko govorili o neke vrste kulturne relativizmu evropske pravne znanosti, v skladu s katerim se pravo EU v vsaki državi članici proučuje in poučuje ob upoštevanju nacionalnega pravnega reda in nacionalne pravne kulture. Od njih so odvisni tako izbira tem oziroma poudarkov v proučevanju kot stil pisanja ter jezik, v katerem nastajajo pravna pisanja, kakor tudi jezik virov, ki jih avtorji uporabljajo. De Witte ob tem na primer navaja primer najbolj znanega učbenika za evropsko pravo, ki sta na napisala Craig in De Burca, v katerem so vsi navedeni viri v angleškem jeziku.

To odvisnost od kulture oziroma jezika kot glavnih elementov značaja določene pravne znanosti predvsem v zadnjem času slabijo številni dejavniki: eden izmed pomembnejših je zagotovo mobilnost študentov, ne le v okviru študentskih izmenjav, temveč narašča tudi število tistih, ki odločijo za dodiplomski študij prava v tujini. Z

mobilitnost študentov je povezana tudi porast uporabe angleščine na fakultetah. Prav tako univerze v nekaterih državah članicah postajajo bolj naklonjene rekrutaciji tujcev za svoj akademski kader. Med njimi na primer Nizozemska in Velika Britanija. Ne velja pa to npr. za Nemčijo, Italijo oz. Španijo. Temu je potrebno dodati tudi evropske uradnike, ki so bolj kot v duhu nacionalne pravne kulture socializirani v supranacionalnem duhu. Tako sta se oblikovali dve skupini akterjev na področju znanosti evropskega prava, namreč skupina posaznikov, ki so bili šolani v duhu nacionalne znanosti ter tistih s transnacionalno perspektivo.

Glede na jezik in geografski izvor je vse bolj v ospredju porast angleščine in delitve na angleško-govoreče in pisane avtorje in tiste, ki pišejo predvsem v materinem jeziku in bodo opaženi zgolj, če občasno napišejo kak članek v angleščini.

Tudi glede na discipline se stanje po Evropi razlikuje. Tako obstajajo v redkih državah katedre, ki so specializirane za evropsko pravo, več pa je delitve na zasebno in javno pravo ter specializirana področja glede na posamezne politike EU. Vse več pa je tudi delitve glede na pristope in metode, ki jih avtorji zasledujejo. Tako so predvsem v zadnjem času mladi avtorji od doktrinarnega pristopa prešli k bolj teoretičnemu in s tem pogosto tudi interdisciplinarnemu pristopu.

V tej raznolikosti evropske pravne znanosti mora tako pozameznik, ki proučuje evropsko pravo, sprejeti več odločitev oziroma usmeritev. Glede na naravo prava EU kot med- in nadnacionalnega si bo zagotovo trudil ohraniti nacionalne posebnosti, a bo primoram istočasno tudi iskati stike s tujimi kolegi. Izoblikovati bo moral svoje stališče do porasta in pravlade angleščine – se mu na nek način upirati, a se mu hkrati tudi prilagoditi, ter postaviti prioritete v svojem raziskovanju.

Naj zaključim z svojim predlogom glede prioritet in izzivov posameznikov, ki se ukvarjamo z evropskim pravom. Zagotovo brez dobrih temeljev in raziskovanja temeljev v okviru nacionalnega pravnega okolja ter nacionalnega jezika tudi stik z mednarodno skupnostjo ni mogoč. Temu naj služi tudi prizadevanje za ustrezno izrazoslovje, predvsem pa se ne glede na velikost nacionalnega akademskega okolja ne smemo odreči odprtosti za druge in drugačne pristope ter predloge v proučevanju evropskega prava. In sicer ne zgolj iz razlogov, ki so v duhu evropske integracije temveč predvsem iz razloga, ki je nekako povezan tudi s prvim delom mojega predavanja, namreč da lahko lastno identiteto oblikujemo in utrjujemo le ob stikih in primerjavi z ostalimi kolegi.

S tem bi moje predavanje v pričakovanju Vaših odzivov tudi sklenila.